

Pácl, Pavel

Práce a odpočinek v časovém snímku

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1974, vol. 23, iss. G18, pp. 96-97

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111216>

Access Date: 01. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Máme-li tedy na závěr zhodnotit přínos Kerlingerovy knihy *Základy výzkumu chování*, musíme na prvním místě ocenit instruktivnost jeho textu. Knihu chápeme skutečně především jako dobrou učebnici výzkumu. Doporučujeme však čtenářům, aby této učebnice nepoužívali jenom jako příručky, tj. nevybírali z textu jenom jeho návodovou konkrétní část. Neboť jakkoliv obsahuje tato kniha cenné názorné návody, je především učebnicí odborně a teoreticky fundovaného přístupu k výzkumu chování. A zde je na místě zmínit se o přijatelnosti recenzované knihy z hlediska marxistické metodologie. Právě zdůrazňování návaznosti výzkumu chování na teorii, kritika neopozitivistických tendencí a skepse k čistému operacionismu přibližuje tohoto autora k marxistickému přístupu k výzkumu v sociálních vědách.

Na závěr ještě poznámka o českém vydání této práce: v českém znění jsou poněkud upraveny Kerlingerovy původní odkazy na literaturu. Tj. byly vypuštěny některé nedostupné a — podle uvážení překladatelů — postradatelné literární prameny, které byly nahrazeny publikacemi marxistické metodologie. Tato úprava podle našeho názoru umožní čtenáři, aby — právě na základě komparace s uvedenými doplněnými prameny — mohl dílo F. N. Kerlingera také posoudit, nikoliv jenom přejmout.

Hana Librová

Práce a odpočinek v časovém snímku. (E. Wnuk - Lipiński: *Praca i wypoczynek w budzecie czasu.* Polska Akademia Nauk, Instytut Filozofii i Socjologii, Ossolineum, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1972.)

Plných 289 dní (od září r. 1968 do června r. 1969) trval sběr materiálů u reprezentativního vzorku obyvatel Polska, který shromažďoval údaje k výzkumu časového snímku. Výzkum prováděl polský Hlavní statistický úřad; studie W. Wnuka-Lipińskiego se opírá především o jeho výsledky. Takové jsou údaje, které si čtenář přečte hned v úvodu recenzované knížky a podle nichž si pravděpodobně také předem utvoří představu o tom, co na jejich dalších stránkách nalezne. Tím spíše si podobnou představu utvoří čtenář československý; také u nás totiž v r. 1967 proběhlo „Šetření o využití času domácností“, provedené Federálním statistickým úřadem, a také u nás vydala stejná instituce o dva roky později několik brožur, obsahujících tabulky s průměrnými hodnotami trvání jednotlivých sledovaných aktivit pracovního, vázaného i volného času u různých skupin šetřených obyvatel.¹

Vzájemná konfrontace československé a polské práce na stejné téma dopadá ovšem silně v náš neprospěch. Zatímco u nás jsme byli schopni v přibližně stejně dlouhém časovém odstupu od proběhlého šetření (a jistě ovšem také neblahým vlivem krizového období let 1968–1969) publikovat prakticky jen nekomentované základní údaje s minimem technických vysvětlivek, W. Wnuk-Lipiński došel ve své studii mnohem dál. Nejde jen o to, že prezenci výsledků obohatil o poměrně rozsáhlé pojednání o teoretických a metodologických problémech výzkumu časového snímku (str. 9–78); tato část studie je ostatně vzhledem k celku sice prospěšná, ale na druhé straně do značné míry kompilační a nijak zvlášť objevná. Hlavní pozornost k sobě soustřeďuje především část druhá, totiž vlastní analýza výsledků empirického zkoumání (str. 79–241); domnívám se přitom, že pro naše sociology je poučná nejenom proto, že je zde podstatně hlouběji využito sebraných materiálů, nýbrž navíc i proto, že je jich využíváno způsoby u nás zatím nepřiliš často používanými.

Technika časového snímku patří nesporně mezi pracné a nákladné sociologické nástroje; přesto však získáváme jejím prostřednictvím obvykle pouze velmi omezené výsledky. Zdá se dokonce, jako by většina badatelů, používajících této techniky, pokládala výpočet průměrných hodnot trvání jednotlivých činností pro různé skupiny respondentů (a konstatování shod či rozdílů mezi nimi) za její jediný a konečný efekt. W. Wnuk-Lipiński tedy přinejmenším na konkrétním materiálu dokazuje, že tomu tak zdaleka není, že jsou možné ještě další postupy při zhodnocení výsledků časového snímku a že nadto obvyklý výpočet průměrných hodnot trvání jednotlivých činností skrývá v sobě i mnohé často neuvědomované problémy.

¹ Šetření o využití času domácností v roce 1967. Díl 1. a 2. Federální statistický úřad. Vydáno v řadě Československá statistika, skupina B. Praha, 1969.

Alespoň tři ilustrace za řadu dalších. Výpočty ukázaly, že zaměstnaný muž věnuje v Polsku sebevzdělávání a doplňování vzdělání v průměru 17 minut denně; přitom však ve skutečnosti se této aktivitě konkrétně věnuje pouze 9,8 % zkoumaných mužů, kteří však zato u ní tráví v průměru denně až 2 hodiny 53 minut (str. 89). Úskali „průměrů“ je na tomto příkladě dokumentováno jistě názorně. — Nebo: Napjatost časového rozvrhu pracujících žen (v zásadě stejná v Polsku i u nás) bývá obvykle dokazována poukazem na nízké průměrné množství jejich volného času. Výpočty regrese, použité Wnukem-Lipińskim, vydávají svědectví o hodně výmluvnější: prodlouží-li si žena některý den o 10 minut práci či povinnosti, spojené s domácností, ubírá si tím zároveň 6 minut spánku. U pracujících mužů je za stejných podmínek ztráta spánku o třetinu nižší (str. 108). — Anebo ještě: Technika časového snímku umožňuje sledovat nejenom průměrnou dobu trvání aktivit, nýbrž i jejich rozložení do jednotlivých hodin dne. Podle výpočtů Wnuka-Lipińského např. pracující muži mají svůj volný čas ve všední dny nejčastěji soustředěn mezi 20–21 hodin (přes 75 % z nich), zatímco pracující ženy nejčastěji o hodinu později, přičemž i v tuto dobu je jich o 10 % méně (str. 203 a n.). Atd.

Nemyslím si samozřejmě, že recenzovaná studie polského sociologa volného času přináší ve svých závěrech nějaké převratné objevy. Představuje však kus poctivého a seriózního poznání současné společnosti. Pro československé vědce je pak — znovu opakuji — mementem, abychom nepropásli podobnou příležitost alespoň při druhém šetření o využití času domácností, které Federální statistický úřad ČSSR už připravuje.

Pavel Pácl

Víkendy krakovských obyvatel. (E. Saar, Z. Skórzyński, M. Strzeszewski, M. Zürn: *Weekendy mieszkanców Krakowa*. Raport. Instytut naukowy kultury fizycznej, Warszawa 1972.)

Nebývá častým zvykem reagovat samostatnou recenzí na závěrečnou zprávu jednotlivého zahraničního empirického sociologického výzkumu, tím spíše ne, jestliže sami autoři označují své dílo za nehotové, z mnoha technických hledisek omezený a nejednotlivý výsledek první etapy práce. Jestliže u brožury varšavského Výzkumného ústavu fyzické kultury činíme víceméně výjimku, našli jsme k tomu přinejmenším tři příčiny.

První příčina spočívá v jistých — užších i širších — souvislostech provedeného výzkumu s Československem. Užší souvislosti jsou dány skutečností, že výzkum konce týdne krakovských obyvatel byl původně plánován jako polsko-československá komparativní studie, že Krakov měl být polským protějškem naší Bratislavy, případně Prahy, a že se tu rýsovala ne tak častá možnost mezinárodního srovnání sociologického šetření, provedeného na základě identických vstupních materiálů. Československá účast na realizaci projektu byla bohužel přerývána krizovým obdobím a jeho důsledky v letech 1968–1969. Přitom naše země — a to už je řeč o širších souvislostech recenzované studie s Československem — nebyla vybrána polskými sociology volného času ke komparaci náhodně. Autoři to vysvětlují hned v úvodu. Zatímco v Polsku se v důsledku historicky opožděných procesů industrializace a urbanizace teprve rodí masový víkendový ruch a zatímco západoevropské metropole se na konci týdne přímo zalykají dopravními i prostorovými problémy, pak „... geograficky nám nejbližší československé řešení (víkendů) je spojeno s obrovským rozvojem víkendových chat a chatových osad. Vzbuzuje však dnes stále více dohadů i otázek u místních (tj. československých) pozorovatelů a výzkumníků, mezi jiným i ze sociálně-kulturního hlediska. Týká se to způsobu života i charakteru rekreace na chatách, nedostatku jakýchkoli služeb, zábavních či kulturně-uměleckých objektů v chatových osadách, avšak především problému velmi ohraničeného využívání... výhod veřejného i kulturního života ve městě jeho obyvateli (na konci týdne).“ Dodejme ještě, že v Polsku není zatím zaveden pětidenní pracovní týden a že polští sociologové už několik let intenzivně studují sociální důsledky jeho zavedení v jiných státech, aby se případně „... bylo možné vyhnout mnoha často nenapravitelným omylům, kterých se v rozvoji víkendového cestovního ruchu dopustily dříve rozvinuté země“.

Témto několika citáty jsem se dostal ke druhým příčinám, pro niž si práce zasluhuje naši pozornost. Je to velmi bohaté teoretické podepření východisek celého výzkumu,